

medlemsblad for

Austmarka Historielag

Foto: F.A.

VED KØLAMILA

Gunvald (til v.) og Rolf Brunsell etter at mila var tent lørdag 20. juli i år.

Nr. 50

September 1991

KØLAMILA

I uke 30 var det mange austmarkinger som ble minnet om og gjenoppfrisket gamle dager på Kiær-sagtomta takket være kølarøyken som drev innover Austmarka sentrum. "Det lukter så god, gammaldags kølarøyk," var kommentarene fra de mange som stakk bortom Gunvald og Rolf Brunsell som sto for kølinga på ei tomt hvor første mila ble brent i slutten av 1870-åra.

Historielaget hadde full klaff med årets kølamile. Under tenninga 20. juli var det tett med folk som bivånet den høytidelige begivenheten. Trekkspillere dro i gang med "Livet på Finnskogen" samtidig som Rolf og Gunvald sto som symboler på gammel Austmarkatradisjon på toppen av mila, omgitt av tjukk røyk som veltet opp fra midttraa.

Det var en stemningsfull opplevelse for alle som hadde møtt fram. Litt for rå ved og heftige regnskyll skapte en del problemer for kølerne, men erfarne som de er, mestret de disse vanskene så resultatet ble tilfredsstillende. Produktet ble førsteklasses grillkøl.

Det ligger mye arbeid bak et slik tiltak, og det har gått med mange timer og også dager for noen av oss som har hjulpet til. Men når resultatet blir bra, sitter en igjen med følelse av tilfredshet over å ha gjort noe positivt for kulturlivet i bygda. Derfor en takk til alle som på en eller annen måte bidro til at vi kunne gjennomføre brenning av ei gammaldags mila. Spesiell takk til Rolf og Gunvald, sjølv sakkyndigheten i det hele.

Kølbrenneryrket hører nå fortida til, og det er ingen til å ta opp arven etter slike som Rolf og Gunvald.

Men de samme to veteranene har sagt seg villige til å bli med som læremestere dersom det melder seg noen interesserte til køling neste sommer. Disse må være villige til å ofre noen døgn for å passe og "lese" mila. Er det noen som føler seg kallet, så meld fra til styret.

Som et apropos bør vedkommende ha sikret seg en make eller samboer skal en ta alvorlig innholdet i verset nedenfor. Rolf siterte dette som er tatt fra en sang han hørte for mange år sida, og som kaltes for "Ei jente oppi Vassfaret":

Jeg vil ingen kullbrenner have
med sine svarte fingrer på meg tage.
Jeg vil ha meg en spellemann,
han er mye reinere på fingra han.

Til slutt: Det er grillkøl å få kjøpt hos Åge eller Oddvar.

Oddvar.

Etterskrift: Dette verset minnet meg om et stev jeg hørte for mange år siden. I et festelig lag sang en av våre kjente operasangere følgende vers på melodien "Å Ola, Ola, min eien onge":

Eg vil kje hava ein kolabrennar,
han tek på pattan med svarte hender.
Nei, eg vil hava ein spelemann,
:// han leikar venar med pattan han! ://

Finn.

AVFOTOGRAFERING

Den 14. juli var det lagt opp til avfotografering av gamle bilder på Smedhaugen. Det var gledelig stor interesse for tiltaket, og ca 30 personer møtte opp. Mange hadde med en rekke interessante bilder fra arbeidsliv, organisasjoner og motiver ellers som historielaget nå har sikret seg.

Samtidig ble det stilt ut en del fotografier blant dem vi allerede har. Kommentarer og samtaler i forbindelse med disse bildene viser at denne type virksomhet fenger hos publikum. Tilsammen 70 bilder ble avfotografert, og fotograf Roy Lønhøyden hadde fullt kjørt de tre timene som var avsatt til formålet. Bildene blir å se på medlemsmøtet 27/10. Det blir anledning til å bestille kopier.

0.

MER OM FOTO

Undertegnede har skaffet seg foto- og kopieringsutstyr for avfotografering. Jeg har brukt sommeren til å øve meg, så hvis noen har, eller vet om noen som har gamle bilder, så la meg få vite det. Før eller senere kommer jeg og fotograferer dem. Beskjed kan også gis til styret eller til Martin Åberg.

Finn Åberg.

HISTORIELAGET FLYTTER HUS

Vi nevnte så vidt i juni-nummeret at to hus på Austmarka var i raskt forfall og trengte en redningsaksjon. Det gjaldt en tømmerlåve i Nordsetra i Kjerret krets og ei smie på Ingelsrud.

Laget er nå i ferd med å flytte bygningene og gjenreise dem på Kiærsagtomta (eller Skullerudhagen

Å flytte gamle hus er en møysommelig prosess på mange måter. Det kreves tillatelse fra eiere både av hus og ny tomt, fra bygningsråd og konservator, samt nabovarsler. Og ikke minst - det kreves planlegging, penger og arbeidsinnsats.

Hittil må vi si at prosessen har gått raskt og uten for store vanskeligheter. Nødvendige tillatelser er gitt, og Arbeidskontoret har bidratt med to dyktige karer i 3 måneder, Dag Wasmuth og Geir Løvberg, gjennom Arbeid for trygd. Vi får dekket arbeidsutgiftene og en del av driftsutgiftene, som f.eks. transport.

Litt om husene: Låven var den siste bygningen som sto igjen på Nordsetra. Den manglet tak og ville snart ha forfalt. Låven bærer preg av å ha vært flyttet en gang. I tømmeret står årstallet 1818 og to andre steder 1855 og 1856. Kanskje har flyttingen skjedd på 1850-tallet. Kongsvinger kommune eier Nordsetra, og tillatelse derfra til å flytte låven har gått greit. Kommuneskogen v/Thor Ringsbu har gitt oss furutømmer som vi skal høvle takstikker av. Låven måler 7,40 ganger 5,60 m.

Smia på Ingelsrud måler 4,70 ganger 4,70 m. Alderen er ukjent, men trolig fra en gang på 1800-tallet. Det finnes nå metoder til å fastslå alderen på tømmeret hvis en har et godt tverrsnitt av årringene. En slik undersøkelse kan være interessant for laget å foreta. Eieren av smia, Egil Rustad, ser helst at den blir fjernet og tatt vare på av historielaget. Kanskje vi med tiden kan få ei smie med nødvendig utstyr så vi kan demonstrere gamle smedtradisjoner.

Åge Sørmoen.

KIÆRSAGTOMTA ELLER SKULLERUDHAGEN?

Vi regner med at området rundt den gamle Kiær-saga blir mer attraktivt og får stor bruk i framtida. Derfor er det viktig at området får et riktig navn. Kiær-sag-navnet skriver seg fra en periode på 55 år da det var storsag der. I en del av denne perioden var firma And.H. Kiær & Co. eiere. Offisielt het saga Skullerud Dampsag, og området har ifølge gamle dokumenter hatt navnet Skullerudhagen.

Sett i et større historisk perspektiv er nok Skullerudhagen et mer riktig navn på området. Men selve saga kan være greit nok å benevne som Kiær-saga.

Vi hører gjerne reaksjoner fra medlemmene.

Å.S.

BØR VI FLYTTE GAMLE HUS?

Dette spørsmålet er aktuelt for oss i historielaget, ettersom vi nå er i ferd med å flytte to hus til sentrum av bygda.

Jeg var på en konferanse blant museumsfolk i Hedmark 4. og 5. september. Der ble dette spørsmålet diskutert, og det framkom ulike oppfatninger blant vel skolerte museumsarbeidere. Jeg noterte meg argumenter mot og for flytting av gamle hus som jeg her vil bringe videre, sammen med noen personlige betraktninger.

Først motforestillingene:

- Husene står i sitt opprinnelige miljø, og dette miljøet kan ikke gjenskapes et annet sted.
- Når et hus blir flyttet, gir det et uriktig bilde av huset og spesielt bruken av det.

- En flyttet bygning blir så og si aldri satt identisk opp igjen. Dette gjør at huset ikke lenger kan tjene som historisk dokumentasjon på en fullverdig måte.

- Ved gjenreising skjer det som regel reparasjoner og "flikking" på bygget. Ofte skjer dette slik som håndverkerne synes er fornuftig og ikke slik som det opprinnelig var.

- Å samle gamle hus i konsentrasjoner, eller tun, medfører ofte en kommersialisering av bevaringsarbeidet og en stor slitasje på bygningene.

- Å flytte hus er mer ressurskrevende enn å bevare dem der de står.

Argumenter som forsvarer flytting av hus:

- Bygningene forfaller og vil ellers gå til grunne.

- Husene står i vegen for annen utbygging.

- Det opprinnelige miljøet rundt og i bygningene er ofte forandret.

- Tilgjengeligheten for publikum blir bedre.

— Tilsyn og vedlikehold av husene blir lettere.

Husene kan bedre brukes til nyttige formål, f.eks. servering, verksted, lagerplass, møterom og utstillinger.

Dette var noen momenter som taler for og mot - det fins mange flere. En konklusjon må bli at å flytte eller ikke flytte hus er en sak som må vurderes nøye i hvert enkelt tilfelle. Hvis vi skal ha konservatorens og museumsfolks godkjennelse til å flytte hus, må vi ha gode, saklige grunner for det.

I de 14 årene historielaget har eksistert, har vi sett at flere verneverdige hus har gått tapt, enten at de har råtnet ned, blitt revet eller ombygget til det ukjennelige. Historielaget har

hele tiden vært innforstått med det som har vært "in" i museums-kretser de to siste tiår, nemlig at gamle bygninger skal bevares der de opprinnehar stått, og intet annet sted. I respekt for dette syn har historielaget inntil i sommer nesten ikke tort tenkt tanken på å flytte hus.

Vi håper at de husene som blir flyttet til tomta ved Kiørsaga kan bli et trivelig tilskudd til bebyggelsen i sentrum av bygda, og at laget i første omgang får et nødvendig lager der for bl.a. gammel redskap.

Åge Sørmoen.

SOMMERTURER 1991

Hovedturen gikk i år til Tromsø i tiden 25/6 - 2/7 med buss, tog og Hurtigruta, Turen ble en opplevelse med strålende midnattsol. Høydepunktet var vel dagen i Tromsø med sightseeing til Polarmuseet, Ishavskatedralen og andre severdigheter. De fleste tok en tur med gondolbanen til en betagende utsikt over byen og fjell og ishav. Vi opplevde stemningen med torskefiske fra bryggekannten, trekkspillmusikk, turistbåter og deilig sommervær.

For de fleste av oss var dette oppfyllelsen av en drøm om å få oppleve denne spennende landsdelen.

Vi må bare si takk til Åge som vågde seg på dette arrangementet!

Som om dette ikke skulle være nok, ble det også en dagstur til Odalen den 11. august. Vi besøkte Odals Verk, Sagstua skolemuseum med Sigurd Hoels barndomshjem, og Odalstunet. Vi hadde alle steder de beste omvisere, og i fint vær ble det en hyggelig og avslappende tur.

Vi gleder oss til turen i 1992, Åge!

F.

REGISTRERING AV HISTORISKE MINNER

Ved siste årsmøte ble det satt ned et utvalg som skal ta seg av å registrere faste fortidsminnesmerker.

Som sin første oppgave har utvalget sett det som viktigst å få lokalisert, og satt opp navneskilt på nedlagte husmannsplasser og heim.

Det er på tide å få registrert disse plassene mens det ennå er mennesker igjen som vet hvor plassene ligger, og som kan noe historie m.v. om disse.

Pr. idag regner utvalget med at det skal la seg gjøre å finne igjen de fleste, selvom det må noe finkjemming til. Området det skal arbeides på, omfatter 12 gardsnr. og ca. 100 plasser. Registrering er sent, og det vil ta lang tid før man kommer til enden.

Utvalget regner med støtte fra våre medlemmer når skilting m.v. skal finne sted, og oppfordrer hermed å stille opp.

I første omgang vil plassene registreres på økonomisk kartverk. Arbeidet er forøvrig igang. Man vil også prøve å få satt opp noen navneskilt allerede i høst.

Markarbeidet vil bli gjort i forståelse med grunneier.

Men vi er inne på registrering bør det nevnes at Fagernes Utmarkslag på gardsnr. 70 under et par år har lokalisert, og satt opp navneskilt på endel nedlagte plasser. Videre er det kvistet opp, og ryddet noen gamle stier og veger. Laget regner med at det finnes over 35 plasser på gardsnr. 70.

Et tiltak med utmarksdager, som laget arrangerer, har slått an. I år deltok 70-80 personer i alle aldre på dagen den 17. august.

Turene er lagt over nedlagte plasser der det også orienteres om plassens historie.

Under gangen er lagt inn konkurranser, som naturstier o.l. Disse er populære. Alt i alt et prisverdig tiltak både historisk og sosialt.

S.G.

GAMMELT DØPEFAT PÅ AUSTMARKA

Ved Austmarka kirke har vi et gammelt døpefat som under har innskriften:

"Foræret til Kjerken paa Østmarken af Kammerherre Generaladjutant Hans Rustad den 25 Desember 1858."

Hvem var så denne Hans Rustad, og hvorfor ga han dette døpefatet til Austmarka? I Vinger bygdebok bind 1 kan vi finne litt om ham.

Hans Rustad hadde sin tjeneste ved Norske jegerkorps, og var da han tok avskjed, sjef for Østerdalske nasjonale jegerkorps. Han var ridder av Sverdordenen og av Dannebrog. Hans Rustad ble gift med sorenskriver Buddes enke, og kom på den måten i besittelse av garden Roverud i Brandval. Da fruen døde, solgte han Roverud og flyttet til Kongsvinger, hvor Rustad var vel kjent både for sin velgjørenhet, og for et gjestfritt hus. Hos "generalen" som alle kalte ham, samledes alle leirens honoratiores, kommandanten, Skinnarbølpresten, distriktslegen og andre, men selv gikk han aldri ut.

Noen egenheter har han visst hatt, den gamle jeger. En av dem var i alle fall at han mislikte Kongsvingerbrua i den grad at han nektet å sette sin fot på den. Måtte han over elva tok han bestandig ferjen ved Tråstad, forteller Olaf Brynn om ham i sin Kongsvingerhistorie.

Hans Rustad hadde i sin tid vært kammerherre hos Carl Johans gemalinne dronning Desideria, og bar etter den tid også tittelen generaladjutant.

Som vi ser hadde han omgang med Skinnarbølpresten, og det var nok gjennom ham at Rustad ga døpefatet, som den velgjører han var.

Hvor det kommer fra vites ikke, men det kan vel trolig være laget av en lokal kobberslager. Innvendig er det fortinnet, men en del er slitt vekk, litt skadet et sted, men ellers i bra stand til å være over 130 år.

Arve H.

HJERREDSSTYREREREPRÆSENTANTER FRA Austmarka

1932 - 1934.

Venstre:

Karsten Larsmon
Karl Fagernæs

Bondepartiet:

Ole Ingelsrud
Klaus Grasli

Arbeiderpartiet:

Ole Gransbråten
Thorvald Torp
M. Fløtberget
Wilhelm Ødegård

1935 - 1937:

Venstre:

Karl Fagernæs
A. O. Hustveit

Bondepartiet:

Ole Ingelsrud

Arbeiderpartiet:

Harald Aaserud
Kasper Husmo
Mentz Gaard
Ole J. Sørli
Eyolf Abrahamstorp

(forts. i neste nr.)

KUNST OG HÅNDVERK PÅ SMEDHAUGEN 27. OKTOBER

Medlemsmøtet på Smedhaugen i august måtte dessverre avlyses. Men vi satser på ny frisk søndag 27. oktober kl. 14.00.

Tema blir kunst og håndverk.

Vi inviterer publikum og alle i bygda som har noe å bidra med til utstilling.

Aktuelle utstillingstemaer kan være treskjæring, neverarbeid, sløyd, smykker, sying, hekling og annet håndarbeid, malerier og andre bilder, med mere.

Styret.

Utgiver: Austmarka Historielag

Redaksjon og ekspedisjon:
Finn Åberg
Meltzersgt. 3
0257 Oslo 2
Tlf. 02/ 44 54 52

Medlemskap koster 50 kr. året.
Betales til
Austmarka Historielag
2224 Austmarka
Postgiro 3 55 20 56

Trykt i 175 eksemplarer